

Juhlajulkaisu
Esko Hoppu
1935 – 15/1 – 2005

Toimittajat

Heikki Halila

Mika Hemmo

Lena Sisula-Tulokas

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2005 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Esko Hopun valokuva s. VII Atelier Nyblin

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-239-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Juha Häyhä

Vakuutus sopimus ja kolmas

Kysymyksenasettelu

Kolmas ja sopimus

Professori Esko Hoppu on tunnettu paitsi vakuutus- ja vahingonkorvausoikeuden erityisasiantuntemuksestaan, myös laajemmin siviilioikeuden yleisosaajana. Monipuolinen harrastuneisuus antaa eväitä syventää näkökulmaa yleisemmästä käsin silloin, kun kirjoittelun kohteena on ollut jokin siviilioikeuden erityisala. Professori Hopun vakuutusoikeudellista kirjoittelua leimaakin tietoisuus kulloinkin tarkastelun kohteena olevan erityisproblematiikan yhteyksistä siviilioikeuden yleisiin oppeihin. Omaakin vakuutusoikeudellista kirjoittelua ohjannut elämys sopimusoikeuden ja vakuutusoikeuden ongelmallisesta suhteesta lienee perua niistä lukuisista vakuutusoikeudellisista seminaareista, joita yhdessä 1980-luvulla vedimme. Siksi onkin soveliasta kertoa tässä yhteydessä jotakin tuolloin virinneen uteliaisuuden tuloksista.

Teemaksi olen valinnut kahdessa monografiassa käsittelemäni aiheen vakuutus sopimus ja kolmas.¹ Aihe edustaa sopimusoikeuden klassikoita ja antaa hyvät lähtökohdat käydä tutkimuksellista vuoropuhelua sopimusoikeuden yleisten periaatteiden ja vakuutustoiminnan erityisten olosuhteiden välillä. Oma ajatteluni on ehkä hieman kypsynyt edettäessä väitöskirjasta jälleenvakuutuksen ongelmia käsittelevään teokseen. Olennainen muutos koskee kysymisen tapaa. Jälleenvakuutusta koskevan teoksen tultua loppuunmyydyksi on tuon teoksen tuloksia esiteltävä artikkelimuodossa.

Liikkeelle on kuitenkin syytä lähteä sopimusoikeuden lähtökohdista. Kerrataan siis sopimusoikeuden lähtökohtainen asennoituminen otsikon teemaan.

Sopimusvelvoite saattaa sopimusoikeuden pääperiaatteiden mukaan perustua vain kahden osapuolen vapaaehtoisuuteen. Sopimus on 'kahden kauppa', se antaa oikeuksia ja velvoitteita vain sen osapuolille. Sopimusoikeus on näin ymmärrettynä yksilöiden oikeutta. Oikeussuhteiden perustaminen, sisällön määrittäminen, muuttaminen ja lakkauttaminen ovat osapuolten

¹ Ks. Juha Häyhä, Sopimus, laki ja vakuutustoiminta, 1996, s. 326–357 ja sama Jälleenvakuutus sopimuksena, 2000, s. 352–412.

itsensä asiana. Tähän periaatteelliseen lähtökohtaan on hankalaa istuttaa ajatusta, jonka mukaan sopimuksella saattaisi olla vaikutuksia jonkun ulkopuolisen, kolmannen oikeusasemaan. Vain sopimuksen osapuolet ovat oikeutettuja sääntelemään keskinäisiä välejä sopimusehtojen avulla.

Sopimusoikeudessa on käyty kosolti keskustelua siitä, onko ulkopuolisilla minkäänlaista itsenäistä oikeutta perustaa oikeudellisesti suojattuja odotuksia sellaisen sopimuksen ehtoihin, jonka osapuoli asianomainen ei itse ole.² On pidetty selvänä, että *kolmannelle ei voida asettaa sopimusoikeudellisia velvoitteita ilman hänen suostumustaan*. Tällaisen sopimusoikeudellisen asennoitumisen tueksi on tapana vedota johdonmukaisuuteen tiettyjen periaatteellisten näkökohtien kanssa. Yksityisautonomian lähtökohtiin soveltuu ajatus, jonka mukaan on väärin asettaa yksilölle velvoitteita ilman asianomaisen omaa myötävaikutusta.³

Periaate, jonka mukaan sopimuksen oikeusvaikutukset rajataan yksin sen osapuoliin, voidaan kytkeä myös ajatukseen vastavuoroisuudesta oikeudenmukaisten sopimusvelvoitteiden mittana. Vaihdannan kannustinjärjestelmän katsotaan edellyttävän, että taloudellisen toiminnan tulokset hyödyttävät ainoastaan siihen osallistuvia. Toimintaan osallistumattomilla ulkopuolisilla ei siten olisi oikeutta nauttia toisten aktiivisuuden hedelmistä. Tähän lähtökohtaan nähden johdonmukaista on edellyttää, ettei sellaista asioiden tilaa tulisi sallia, jossa henkilö on oikeutettu sopimuksen tuottamiin etuuksiin mutta vapautettu sen sisältämillä vastuulta.⁴

Näistä mietteistä saadaan tiivistettyä sopimusopin periaate, jonka mukaan *kolmas ei voi edukseen vedota sellaiseen sopimukseen, jonka osapuoli hän ei ole*. Tätä teesiä sopimusopissa tulisi kunnioittaa, jos halutaan ylläpitää johdonmukaista yhteyttä klassisen taloustieteen työnjakoa ja taloudellisten toimijoiden motivaatorakennetta koskeviin lähtökohtiin. Tässä kirjoituksessa juuri tämän periaatteen pitävyys on keskeisen huomion ja koetteluksen kohteena. Tarcoitus on arvioida teesin pitävyyttä vakuutusympäristössä.

Periaatteellisia ongelmia

Vaikka kuvattu sopimusoikeuden perusasennoituminen näyttää sopimusopin ajatuksellista taustaa vasten ymmärrettävältä, on tavallaan paradoksaalista, että sopimusajattelun oma perinne tuottaa myös argumentteja, jotka tukevat kolmannen itsenäistä oikeusasemaa. Tahdon-

² Ks. esim. John Adams & Roger Brownsword, *Key Issues in Contract*, 1995, s. 125–161 ja samat *The Modern Law Review* 1997, s. 238–264, Carl Jacob Arnholm, *Laerebok i avtalerett*, 1978, s. 84, Niklas Bruun, *Beställningsforskning i högskola. En avtalsrättslig studie*, 1985, Hugh Collins, *The Law of Contract*, 1993, s. 283, Y. J. Hakulinen, *Velvoiteoikeus*, 1965, s. 192–207, Leena Kartio, *Sopimus ja kolmas, Oikeustiede –Jurisprudentia XXX*, s. 152–163, Juha Pöyhönen, *Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu*, 1988, s. 226–229, Eva Tammi-Salminen, *Sopimus, kompetenssi ja kolmas*, 2001, L. E. Taxell, *Avtalsrättens normer*, 1987, s. 20, K. A. Telaranta, *LM* 1954, s. 183 ja sama *Sopimusoikeus*, 1990, s. 444–450.

³ Ks. esim. Hugh Collins, s. 287, jossa tämä perustelu on muotoiltu vertaamalla sopimuksia avioliiton henkilökohtaisuutta edellyttävään luonteeseen: ”— contractual rights and duties remain personal to those who create them; all contracts resemble a marriage in so far as no third party can claim the right to share the intimate relations established between spouses”.

⁴ Ks. David Gauthier, *Morals by Agreement*, 1987, s. 200–220.

vapautta koskeva argumentti tulee ongelmalliseksi, jos ajatellaan, että sopimuksen molemmat osapuolet ovat nimenomaan tahtoneet, että kolmas saisi sopimuksen perusteella jonkun oikeuden. Jos kolmannelle ei suotaisi itsenäistä vaadeoikeutta tällaisen sopimuksen perusteella, loukataan sopimuksen osapuolten tahtoa.

Sopimuksen vaikutus tulisi näin ollen toiseksi kuin mitä sen osapuolet ovat tahtoneet, ellei kolmannen oikeusasemaa noteerattaisi. Jos osapuolet tahtovat, että kolmas saisi oikeuden, eikä ole johdonmukaista ajatella, että he myös tahtovat tuon oikeuden olevan tehoisa. Sopimuksen osapuolten tahdon on siksi katsottava ulottuvan myös siihen, että oikeustoimen ulkopuolinen kolmas saa sopimuksen perusteella itsenäisen oikeuden.

Periaatteellinen lähestymistapa näyttää myös helposti johtavan ristiriitaan sopimuksen pysyvyyttä korostavan 'sopimukset on pidettävä' -periaatteen kanssa. Jos kolmas, jolle sopimuksessa on luvattu jokin etuus, ei tule oikeutetuksi vetoamaan sopimukseen, ei sopimus ole tältä osin sitova. Johdonmukaisuuden näkökulmasta tähän kantaan kytkeytyy lisäksi kiusallinen piirre, jos mittana pidetään periaatetta 'lupaukset on pidettävä'. Näin sallitaan se, että sopimuksen osapuolet voivat rikkoa lupauksensa.

Vastavuoroisuuden sopimusoikeudellisten oikeusvaikutusten edellytykseksi asettava kanta puolestaan muuttuu pulmalliseksi tilanteessa, jossa jompikumpi sopimuksen osapuolista kielletty toteuttamasta kolmannen sopimuksenmukaista oikeutta. Jos ajatellaan, että vain sopimuskumppaneilla on oikeus vaatia sopimuksen täyttämistä, kohdataan käänteisesti sama vastavuoroisuutta koskeva ongelma, jonka ratkaisuna piti olla se, ettei vaadeoikeutta voida suoda kolmannelle. Sopimuksen osapuoliin asetettaisiin tässä tapauksessa velvolliseksi vaatimaan sellaista, mistä hän itse ei saa vastiketta.

Teorian tasolta käytäntöön

Kuvatulta abstraktiotasolta esitettävissä olevat ongelmat osoittavat, kuinka hankalaa on saavuttaa johdonmukaista otetta ongelmaan näistä lähtökohdista. Yleisen tason argumenteilla saatetaan perustella toisiinsa nähden yhteensopimattomia lopputulemia. Arviointi saa erilaisen sisällön siitä riippuen, kenen näkökulmasta asiaa arvioidaan, miten osallisten oikeuksia ja velvoitteita painotetaan ja minkälaisia kriteereitä hyödynnetään.

Tällainen teoretisointi on varmasti omiaan tuomaan asiayhteyden oikeudelliseen käsitteeseen tärkeitä näkökohtia, mutta käytännön oikeuselämän tarpeet edellyttävät täsmällisempää otetta. Käytännön sopimustoimintaa ajatellen päättely jättää tässä käsiteltävän kysymyksen osalta vielä vastausta vaille useita hankalia kysymyksiä.⁵

Kirjallisuuden seuraaminen todistaa, että sopimusoikeuden ei enää katsota poikkeuksesta edustavan käsitystä, jonka mukaan sopimuksen oikeusvaikutukset rajautuisivat vain sopimuksen osapuoliin. Melko yleisen kannan mukaan on pidetty mahdollisena synnyttää kolmannelle

⁵ Täsmällisyyttä sopimus ja kolmas keskusteluun kaipaa mm. Leena Kartio, ks. Kartio, Oikeustiede – Jurisprudentia 1997, s. 155–156. Ks. myös edellä alaviitteessä 2 mainittu Hugh Collins, s. 289–292.

osapuolelle oikeuksia kahden osapuolen tekemän sopimuksen avulla.⁶ Hankalampi ongelma on kuitenkin se, minkälainen oikeus kolmannella osapuolella on vedota tällaisen sopimuksen tuottamaan oikeuteen? Onko kysymyksessä kaikissa suhteissa kypsä yksityisoikeudellinen vaa-deoikeus? Ovatko sopimuksen alkuperäisten osapuolten oikeudet muuttaa sopimuksen sisältöä tai lakkauttaa sopimus jotenkin rajautuneempia, jos kolmannelle tunnustetaan oikeuksia heidän tekemänsä sopimuksen perusteella?

Kuvattujen ongelmien vuoksi oikeudellisessa päättelyssä on ilmeistä tarvetta täsmällisempään otteeseen. On ehkä perusteltua luopua yrittämästä ratkoa ongelmaa yhdellä kertaa ja yleisesti, koko sopimusoikeutta koskien. Sopimusoikeuden eriytyminen on syytä ottaa huomioon. Yleisempien johtopäätösten aika tulee vasta sen jälkeen, kun sopimusoikeuden eri osa-alueita erityispiirteineen on riittävän kattavasti eritelty. Tällainen erittely ei kuitenkaan ole hedelmällistä, ellei yhteyttä sopimusoikeuden perinteeseen pidetä yllä.

Tässä kirjoituksessa on huomion kohteena vakuutus-oikeus ymmärrettynä sopimusoikeuden osa-alueena. Tarkoituksena on arvioida, missä määrin sopimusoikeuden pääperiaatteiden mukainen asennoituminen kolmannen oikeusasemaan vastaa vakuutus-oikeudellista oikeustilaa. Vakuutus-sopimuslaista on poimittu esille säännöksiä, jotka voidaan ryhmitellä sopimus ja kolmas -problematiikkaa kuvaavien ydinkysymysten avulla.

Työvälineet olen muotoillut englantilaisen kirjallisuuden ja oikeuskäytännön inspiroimina. Vaikka oma yksityisoikeudellinen järjestelmämme on saksalaisperäistä ja tämän perinteen hallinta on edelleen yksityisoikeuden ymmärtämisen 'conditio sine qua non', olen aineistolle esitettävien kysymysten muotoilussa hyödyntänyt englantilaista kirjoittelua. Tämän ongelman käsittelyssä englantilainen retorinen selkeys tuntui vastaansanomattomalta. Lordi Reid on tapauksessa *Scruttons v. Midland Silicones* (1962) AC 446 asettanut aihetta koskevan kysymyksen seuraavasti: voiko kolmas käyttää sopimusta kilpenä tai miekkana?

Kysymyksenasettelu täsmentyy edelleen merkittävästi, kun tähän Lordi Reidin pohjustamaan jaotteluun lisätään John Adamsin ja Roger Brownswordin lisäkysymykset seuraavasti sovellettuina⁷:

- 1) Onko sopimuksen osapuolella oikeus esittää sopimukseen perustuvia vaatimuksia sellaista kohtaan, joka ei ole sopimuksen osapuoli (miekka 1)?
- 2) Onko kolmannella oikeus esittää vaatimuksia sellaisen sopimuksen perusteella, jonka osapuoli hän ei ole (miekka 2)?
- 3) Onko kolmannella oikeus vedota puolustautuakseen sopimukseen, jonka osapuoli hän ei ole, jos mainitun sopimuksen osapuoli on esittänyt kolmatta kohtaan vaatimuksia (kilpi 1)?
- 4) Voiko sopimuksen osapuoli vedota sopimukseen kolmatta kohtaan, joka on esittänyt hänelle vaatimuksia olematta sopimuksen osapuoli (kilpi 2)?

⁶ Ks. Kivimäki – Ylöstalo, Suomen siviilioikeuden oppikirja, 1981, s. 258–259, Taxell, *Avtalsrättens normer*, s. 4 ja Telaaranta, LM 1954, s. 183–212 ja sama Sopimusoikeus, s. 444.

⁷ Ks. John Adams & Roger Brownsword, *Key Issues in Contract*, s. 132.

Kysymykset ovat normiaineiston systematisoinnissa hyödynnetty jäsenysperusta. Niiden avulla voidaan tuoda esiin, kuinka monitahoinen ongelma lopulta on. Näiden kysymysten avulla pyritään tässä kirjoituksessa kuitenkin vain luokittelemaan vakuutus oikeudellista normiaineistoa pyrkimättä syventämään esitystä enemmälti. Tarkastelun normatiivisena kiinteä kohtana on voimassa oleva vakuutus sopimuslaki (543/94).

Voiko kolmannelle syntyä vakuutus sopimuksen perusteella itsenäinen vaadeoikeus? (mieikka 1)

Kenen hyväksi henkilö vakuutus sopimus on voimassa?

Vakuutus sopimuksissa on varsin tavanomaista, että sopimuksesta vakuutuksenottajapuolelle mahdollisesti suoritettava etuus ohjataan jonkun kolmannen hyväksi. Henkilö vakuutusta koskeva vakuutus sopimus voi olla voimassa myös sellaisen hyväksi, joka itse ei ole sopimuksen osapuolena. Vakuutus sopimuksen osapuolet voivat vakuutus sopimus lain 47 §:n mukaan määrätä, että oikeus henkilö vakuutuksesta suoritettavaan vakuutuskorvaukseen on jollakin sopimuksen ulkopuolisella edunsaajalla.⁸

Pääsääntöisesti tämä edunsaajan oikeus ei kuitenkaan ole sisällöltään pysyvä ja peruuttamaton. Vakuutuksenottaja voi vakuutus sopimus lain 47.1 §:n mukaan muuttaa tai peruuttaa edunsaajamääräyksen. Kolmas ei näin ollen voi luottaa siihen, että hänelle luvattu etuus olisi muuttumattomana voimassa vastaisuudessa. Tämä oikeus muotoilla kolmannelle annettua etuutta on voimassa kunnes vakuutustapahtuma, jossa edunsaajamääräys on tarkoitettu sovellettavaksi, on sattunut. Sen jälkeen kun edunsaajan oikeus on vakuutustapahtuman vuoksi tullut voimaan, ei muutos oikeutta enää ole.

Vakuutuksenottaja voi kuitenkin sitoutua pitämään luvatus edunsaajamääräyksen voimassa ennen vakuutustapahtuman sattumista. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista vakuutuksenottajan ja vakuutuksenantajan välisin sopimuksin. Sitoumus on vakuutus sopimus lain 47 §:n 2 momentin mukaan annettava vakuutuksenottajan ja edunsaajan välisessä suhteessa. Näin ollen säännös on tältä osin kirjoitettu sopimus oikeuden pääperiaatteisiin soveltuvalla tavalla. Edunsaajamääräyksen tultua peruuttamattomaksi ei edunsaajan oikeutta raueta edes se, että vakuutuksenottaja luovuttaa vakuutus sopimukseen perustuvan oikeuden.⁹

Edunsaajamääräys olisi tietenkin käytännössä hankalasti toteutettavissa, jos vakuutuksenantaja ei ole sen sisällöstä tietoinen. Vakuutuksenantaja voisi edunsaajamääräyksestä huoli-

⁸ Ks. HE 114/93, s. 55 ja säännöksen kommentointia Esko Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, 1997, s. 182–182.

⁹ Vakuutus sopimus lain 49 §:n 3 momentti. Toisin sopiminen on kuitenkin saman säännöksen mukaan mahdollista. Sopimismahdollisuudella tarkoitetaan Hallituksen esityksen perustelutekstin (HE 114/93, s. 56) mukaan vakuutukseen perustuvan oikeuden luovutus oikeustoimen osapuolia. Tästä huolimatta lienee sopimismahdollisuus sallittava itse edunsaajamääräyksen osapuolille eli vakuutuksenottajan ja edunsaajan välisessä suhteessa.

matta tehdä suorituksen vakuutus sopimuksessa yksilöidylle vakuutuksenottajalle tai vakuutetulle. Tällaisen suorituksen takaisinperiminen ja oikean suorituksen tekeminen johtaisivat melkoiisiin viivytyksiin, riitoihin ja kustannuksiin vahinkoselvittelyssä. Tämän vuoksi vakuutuksenantajan tiedontarvetta on pyritty turvaamaan säätämällä edunsaajamääräyksen, sen peruuttamisen tai muuttamisen sitovuuden edellytykseksi se, että asiasta on kirjallisesti ilmoitettu vakuutuksenantajalle.¹⁰ Kahden osapuolen (vakuutuksenottaja-edunsaaja) välisen oikeustoimen sitovuuden edellytyksenä voi näin ollen olla se, että oikeustoimesta ilmoitetaan kolmannelle.

Kuvatut vakuutus sopimuslain säännökset ilmentävät myönteistä vastausta miekka 1 -kysymykseen ja tekevät näin ollen poikkeuksen sopimusoikeuden pääperiaatteista.

Kenen hyväksi vahinkovakuutus sopimus on voimassa?

Vakuutuksen kohteena saattavat vahinkovakuutuksessa olla esineet, jotka vakuutus sopimuksen voimassa ollessa vaihtavat omistajaa. Vakuutus sopimus ei tietenkään merkitse rajoitusta esineen omistajan oikeuteen myydä tai pantata esine. Vakuutus sopimus saattaa kuitenkin jättää avoimeksi sen, kenen hyväksi vakuutus on vaihdannan eri vaiheissa voimassa. Tahdonvaltainen laki tulee tällaisissa tilanteissa tulkinnan avuksi.

Vakuutus sopimuslain (543/94) 62 § osoittaa, kenen hyväksi vakuutus sopimus on voimassa, ellei muuta ole sovittu. Tuon säännöksen mukaan vakuutus on esinevakuutuksen kyseessä ollen voimassa sen omistajan hyväksi siitä riippumatta, kuka vakuutus sopimuksen on solminut.¹¹ Vakuutus voi saman lainkohdan mukaan olla voimassa myös omistuspäätöshetkellä omaisuuden ostaneen¹², pantti- ja päätösoikeuden haltijan, ja sen hyväksi, johon omaisuutta koskeva vaaranvastuu kohdistuu.¹³

Toisin sanoen myös vakuutus sopimuslain 62 § on esimerkki myöntävästä vastauksesta miekka 1 -kysymykseen. Säännöksessä luetellaan ne henkilöt, joiden hyväksi vahinkovakuutus on voimassa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että näillä henkilöillä on vastaavasti itsenäinen vaadeoikeus, vaikka he eivät ole sen sopimuksen osapuolia, joka on kyseisen oikeuden heille tuottanut. Vakuutus sopimukseen on vakuutus sopimuslain mukaan näissä tilanteissa oikeutettu vetoamaan myös sopimussuhteen ulkopuolinen. Säännös on tahdonvaltainen. Se koskee käytännössä pääasiassa irtaimen omaisuuden vakuuttamista.¹⁴

Vakuutuksenottaja ei vakuutuksen vuoksi menetä kelpoisuuttaan disponoida omaisuudestaan. Vakuutuksenottaja voi ilman vakuutuksenantajan myötävaikutusta esimerkiksi myydä tai pantata vakuutuksen kohteena olevan omaisuuden. Vakuutus on näissäkin tilanteissa

¹⁰ Vakuutus sopimuslaki 48 §.

¹¹ Vakuutus voi olla myös voimassa jokaisen esineen yhteisomistajan hyväksi, vaikka vakuutus sopimuksen olisi solminut vain yksi yhteisomistajista. Ks. esimerkiksi Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 173.

¹² Ks. HE 114/93, s. 63. Vrt. KKO 1982 II 14 ja KKO 1983 II 179.

¹³ Ks. HE 114/93, s. 63–64, jossa esitetyn mukaan vaaranvastuuta arvioidaan kauppalaain 3 luvun ja KSL vastaavien säännösten perusteella.

¹⁴ Ks. HE 114/93, s. 63.

voimassa esineen uuden omistajan hyväksi vakuutus sopimuslain 62 §:n mukaisin edellytyksin.¹⁵

Vahinkovakuutuksessa vakuutuksenottajalla on pääsäännön mukaan oikeus määrätä vakuutuksesta, vaikka vakuutus olisi voimassa kolmannen hyväksi. Vakuutuksenottaja saattaa luonnollisesti luopua tästä määräämisvallasta vakuutetun kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla. Tällainen sopimus ei kuitenkaan sido vakuutuksenantajaa eikä tämä välttämättä tule edes tietoiseksi sopimuksen voimassaolosta. Professori Hoppu onkin lojaliteettiperiaatteeseen viitaten katsonut, että vakuutuksenantajan olisi pyrittävä kohtuullisessa määrin ottamaan huomioon muun vakuutetun asema, jos vakuutuksenantajalle on ilmoitettu, että määräämis-oikeus on siirtynyt sopimussuhteen ulkopuoliselle.¹⁶

Vakuutustapahtuman sattumisen jälkeen on määräämisvalta vahinkovakuutuksessa vakuutetulla. Vakuutustapahtuman sattuminen rajaa näin ollen myös vahinkovakuutuksessa vakuutus sopimuksen osapuolten mahdollisuuksia muuttaa vakuutettua koskevaa määräystä. Tässä vaiheessa on kolmannelle siten syntynyt kypsä vaadeoikeus.¹⁷ Kolmannen itsenäisen vaadeoikeuden syntyminen ei edellytä edes sitä, että kolmas olisi ennen vakuutustapahtumaa ollut tietoinen siitä, että hänen hyväkseen oli voimassa vakuutus.

Vakuutus sopimuslain 62 §:n mukainen sääntely tarkoittaa sitä, että vakuutuksenottajalla on oikeus tuoda vakuutuksen piiriin uusia henkilöitä sopimuksen syntymisen jälkeen. Kolmannen omaisuus voi olla vakuutettuna sellaisen vakuutus sopimuksen nojalla, jonka osapuolena esineen omistaja itse ei ole.

Ennen vakuutustapahtuman sattumista ei kolmannen oikeus kuitenkaan ole kovin vahva. Toisaalta vakuutuksenottaja ei kyseisen lainkohdan nojalla ole velvollinen pitämään vakuutusta voimassa kolmannen hyväksi.¹⁸ Vakuutuksenottaja ja vakuutuksenantaja voivat ennen vakuutustapahtuman sattumista sopia vakuutuksen lakkaamisesta tai muuttamisesta, vaikka vakuutus olisi voimassa kolmannen hyväksi.¹⁹ Toisaalta kolmas ei ennen vakuutustapahtuman sattumista ole myöskään suojattu vakuutuksenantajan yksipuolisia toimenpiteitäkään vastaan. Vakuutuksenantaja voi tässä vaiheessa muuttaa vahinkovakuutuksen ehtoja tai irtisanoa vakuutuksen vakuutuksenottajan laiminlyöntien perusteella kolmannen oikeuden estämättä.

Vakuutustapahtuman sattumishetki onkin sopimuksen syntyhetkeä keskeisemmässä asemassa määriteltäessä vakuutuskorvaukseen oikeutettuja osapuolia. Vakuutus sopimuslain (543/94) 65.2 §:n mukaan kullakin vakuutetulla on oikeus vakuutustapahtuman johdosta

¹⁵ Vakuutus on säännöksen tarkoittamissa tilanteissa voimassa myös sen hyväksi, johon omaisuutta koskeva vaaranvastuu kohdistuu. Vaaranvastuulla on Hallituksen esityksen mukaan tarkoitettu riskiä omaisuuden tapaturmaisesta vahingoittumisesta, tuhoutumisesta tai katoamisesta. Kauppalaan 3 luvun säännökset antavat irtaimen kaupan osalta ohjetta vaaranvastuun siirtymistä koskevista tahdonvaltaisista oikeussäännöksistä. Ks. HE 114/93, s. 63–64.

¹⁶ Ks. Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 217.

¹⁷ Ks. esim. Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 218, joka katsoo, että vakuutustapahtuma perustaa vahinkovakuutuksen vakuutetulle ja henkilövakuutuksessa korvaukseen oikeutetulle itsenäisen oikeuden korvaukseen ja siitä sopimiseen.

¹⁸ Vakuutuksenottaja saattaa kuitenkin olla erikseen sitoutunut pitämään vakuutuksen voimassa. Hänellä voi myös olla lakiin perustuva velvollisuus vakuutuksen voimassapitoon. Ks. esim. Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 175.

¹⁹ Ks. Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 176–177.

suoritettavaan korvaukseen. Vakuutuksenottajan ja vakuutuksenantajan oikeutta määrätä vakuutus sopimuksesta vakuutustapahtuman satuttua on samassa lainkohdassa rajoitettu. Jos vakuutettu on sopimuksessa nimeltä mainittu tai vakuutettu on ilmoittanut itse valvovansa oikeuttaan tai jos kolmas on kiinnityksenhaltija, ei vakuutuksenottaja voi vakuutettua sitovasti neuvotella vakuutuksenantajan kanssa eikä nostaa vakuutuskorvausta.

Kenellä on oikeus esittää vaatimuksia vahinkovakuutus sopimuksen johdosta?

Myönteistä vastausta miekka-kysymykseen edustaa samankaltaisesti vakuutus sopimus lain 63 §:n säännös. Se koskee tilannetta, jossa omistusoikeus vakuutettuun omaisuuteen luovutetaan kolmannelle. Säännöksen ilmaiseman pääsäännön mukaan vakuutus pysyy voimassa uuden omistajan hyväksi. Pykälä oikeuttaa sopimuksen ulkopuolisen (esineen uuden omistajan) esittämään vaatimuksia sopimuksen osapuolena olevaa vakuutuksenantajaa kohtaan. Säännöksen mukaan vakuutuksenantaja on velvollinen suorittamaan korvausta vakuutustapahtuman johdosta, vaikka vakuutus sopimuksen tai suoritettun irtisanomisen vuoksi päättyy, jos vakuutettu omaisuus olisi siirtynyt uudelle omistajalle.²⁰

Tämä uuden omistajan oikeus vakuutuskorvaukseen koskee kuitenkin vain vakuutustapahtumia, jotka sattuvat 14 päivän kuluessa omistusoikeuden siirtymisestä. Uuden omistajan omaisuudelle ottama vakuutus kuitenkin vapauttaa 'vanhan' vakuutuksenantajan korvausvastuusta. Lisäksi uuden omistajan oikeus edellyttää sitä, että hänellä ei ole oikeutta korvaukseen itse ottamansa vakuutuksen perusteella. Uuden omistajan ottama vakuutus tekee vakuutuksettomaksi tämän vanhan omistajan ottaman vakuutuksen 'jälkivaikutuksen'.²¹

Vakuutus sopimus lakiin sisältyy käsiteltävän teeman kannalta erikoiseen lopputulokseen johtava säännös. Sopimuksen ulkopuolinen kolmas voi nimittäin saada jopa varsinaista sopimuskumppania paremman aseman. Vakuutus sopimus lain 65 §:n mukaan vakuutuksenantajan oikeutta vedota kolmatta kohtaan tiedonantovelvoitteen laiminlyöntiä tai vaaran lisääntymistä koskeviin säännöksiin on rajoitettu. Vakuutuksenantaja voi vahinkovakuutuksessa korvauksen alentamiseksi tai epäämiseksi vedota tällaisiin seikkoihin vain, jos asianomainen vakuutettu ennen vakuutustapahtumaa tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää vakuutuksenottajan tai toisen vakuutetun menettelystä.²² Kolmannelle on tämän säännöksen myötä annettu sekä miekka että kilpi.

²⁰ Vakuutusehdoissa saatetaan varautua vakuutetun omaisuuden omistajan vaihtumiseen siten, että vakuutus on määrätty päättymään, jos näin käy. Vakuutus sopimus lain 63 § tulee tässäkin tapauksessa sovellettavaksi eli säännös toisin sanoen rajoittaa osapuolten sopimusvapautta. Ks. HE 114/93, s. 64.

²¹ Ks. HE 114/93, s. 64.

²² Henkilövakuutuksessa vakuutuksenantaja ei vakuutus sopimus lain 24.3 §:n mukaan saa vedota tiedonantovelvollisuuden laiminlyöntiin, jos se johtaisi ilmeiseen kohtuuttomuuteen vakuutuskorvaukseen oikeutetun kannalta.

Vastuuvakuutuksen suora kannevalta

Osallistuminen modernin vaihdannan mukaisiin asetelmiin merkitsee lisääntyneitä mahdollisuuksia joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. Vahingonkorvausvastuun vakuuttaminen on eräillä aloilla jopa pakollista. Tällainen kehitys on omiaan lisäämään kolmansien osapuolten luottamusta siihen, että tiettyyn toimintaan liittyvä vahingonkorvausvelvollisuus on katettu vastuuvakuutuksin. Usein on kysymys alasta, jossa vastuuvakuutuksen tuottama luottamus on omiaan lisäämään asianomaisen hyödykkeen kysyntää. Riskialttiin toiminnan harjoittajan kanssa uskalletaan asioida, jos tämän mahdollisesti aiheuttamien vahinkojen varalta on voimassa vastuuvakuutus.

Tällainen kehityspiirre herättää kysymyksen, missä määrin tämä luottamus on oikeudellisesti suojattua. Oikeuskäytännöstä on osoitettavissa ratkaisuja, jotka osoittavat, kuinka vahingonkorvausvastuun vakuuttamista pidetään eräillä aloilla niin tavallisena, että vakuutuksen laiminlyönti on otettu huomioon vahingonkorvausvelvollisuuden suuruuteen vaikuttavana seikkana.²³

Vakuutuslakien 67 § voidaan asettaa tällaisen luottamuksen suojaamista koskevan kehityspiirteen osaksi. Säännös antaa vahinkoa kärsineelle henkilölle oikeuden vaatia korvausta vahingostaan suoraan siltä vakuutusyhtiöltä, jonka myöntämä vastuuvakuutus on vahingon aiheuttaneen henkilön hyväksi voimassa. Suora kanneoikeus ei kuitenkaan ole poikkeukseton pääperiaate. Sen soveltaminen on kytketty edellytyksiin, jotka osoittavat, kuinka juuri luottamus vastuuvakuutuksen voimassaoloon on ollut keskeisimmin lain säätämisen tarvetta selittävänä tekijänä.²⁴

Tämä vastuuvakuutusta koskeva säännös merkitsee myönteistä vastausta tässä käsiteltävään miekka 1 -kysymykseen.

Vakuutuksenantaja voi tehdä vakuutussopimussuhteeseen perustuvia väitteitä vahingonkärsintä kohtaan. Vakuutuskorvausta voidaan näin ollen joko vähentää tai se voidaan evätä kokonaan, jos vakuutuksenottaja tai vakuutettu on laiminlyönyt tiedonantovelvoitteen tai velvollisuuden ilmoittaa vaaran lisääntymisestä. Vakuutuksenantajan väiteoikeutta on kuitenkin rajoitettu siltä osin kuin on kysymys vakuutustapahtuman aiheuttamisesta tai suojeleuhjeiden ja pelastusvelvollisuuden laiminlyönnistä.²⁵

Suora kanneoikeus ei myöskään lavenna aselman osallisten oikeutta sopia korvausvelvollisuudesta kolmatta osapuolta sitovalla tavalla. Kanneoikeus tarkoittaa näin ollen myönteistä vastausta miekka 1 -kysymykseen vain siltä osin kuin kysymys on sopimuksen ulkopuolisen vahingonkärsineen oikeudesta vakuutuksenantajaa kohtaan. Tämän vuoksi suora kanneoikeus ei merkitse sitä, että vakuutuksenantaja ja vahinkoa kärsinyt voisivat sopia vakuutuskorvauk-

²³ Ks. esimerkiksi asetelmia tapauksissa KKO 1984 II 182 ja KKO 1989:21.

²⁴ Ks. HE 114/93, s. 66. Suora kanneoikeus edellyttää sitä, että vakuutuksen ottaminen on perustunut lakiin tai viranomaisen määräykseen, vakuutettu on asetettu konkurssiin tai on muutoin maksukyvytön tai vastuuvakuutuksesta on ilmoitettu vakuutetun elinkeinotoimintaa koskevassa markkinoinnissa.

²⁵ Ks. Hoppu, Suomen vakuutuslainsäädäntö, s. 279–281.

sesta vakuutettua sitovalla tavalla.²⁶ Vahingonkärsineen suora kanneoikeus ei myöskään tarkoita sitä, että vahinkoa kärsinyt ja vakuutettu voisivat tehdä vakuutuksenantajan vastuuseen vaikuttavan sopimuksen.

Onko sopimuksen osapuolella oikeus esittää sopimukseen perustuvia vaatimuksia kolmatta kohtaan? (miekka 2 -kysymys)

Vahingonkärsineellä saattaa olla samanaikaisesti oikeus vaatia korvausta vahingostaan vahingonaiheuttajalta tai vakuutuksenantajalta. Sekä vahingonkorvausoikeuden että vakuutus-oikeuden keskeisten periaatteiden mukaan korvauksen vahingoistaan voi kuitenkin saada vain kertaalleen. Vahingon korvaaminen kahteen kertaan hyödyttäisi perusteetta vahingon aiheuttajaa tavalla, joka asettaisi kummankin oikeudenalan toiminnalliset edellytykset koetteelle.

Vakuutus ei saisi merkitä sitä, että potentiaaliset vahingonaiheuttajat vakuutuksesta tietoisena menettelevät vakuutetun riskin suhteen huolettomammin kuin muutoin käyttäytyisivät. Velvollisuus korvata toiselle aiheutetut vahingot on perustava yksityisoikeudellinen periaate, jolla ajatellaan olevan tärkeitä yhteisön elämään ulottuvia vaikutuksia. Sen uskotaan osaltaan ehkäisevän vahinkoja. Tietoisuus mahdollisesta vahingonkorvausvastuusta on tämän mukaan omiaan ohjaamaan käyttäytymistä huolellisempaan suuntaan.

Näihin ajatuksiin soveltuvasti on vakuutus sopimus laissa säädetty, millä edellytyksillä vakuutetun oikeus vahingonkorvaukseen vahingonaiheuttajalta voi siirtyä vakuutuksenantajalle (vakuutus sopimus laki 75 §).²⁷ Vakuutus ei siten merkitse poikkeuksettomasti sitä, että mahdollinen vahingonaiheuttaja välttyisi korvaus vastuulta. Vahingonkorvausoikeudellinen preventioperiaate on takautumisoikeuden toteutumisen mittaan asti tehoista myös silloin, kun vakuutus kattaa vahingonkärsineelle aiheutuneen varallisuustappion.

Tässä käsiteltävän asiayhteyden kannalta säännös tarkoittaa sitä, että vakuutus sopimus laissa on miekka 2 -kysymykseen myönteisen vastauksen antava säännös. Takautumisoikeutta koskeva vakuutus sopimus lain 75 §:n säännös merkitsee sitä, että vakuutuksenantaja saa itsenäisen kanneoikeuden vakuutus sopimuksen ulkopuoliseen nähden.²⁸ Vahinkovakuutuksessa takautumisoikeus on 75.4 §:n mukaan kohdistettavissa myös vakuutuksenottajaan, vakuutettuun ja vakuutettuun samaistettavaan henkilöön, jos asianomainen on lyönyt laimin erinäisiä laissa säädettyjä velvoitteitaan.

²⁶ Ks. HE 114/93, s. 66. Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 279.

²⁷ Ks. tämän säännöksen soveltamisedellytyksistä Hemmo, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus, s. 143–146. Hoppu, Vakuutuksenantajan takautumisoikeudesta, 1996 s. 92–99, Oikeustiede – Jurisprudentia 1997.

²⁸ Esimerkiksi Hoppu muotoilee vakuutuksenantajan oikeusaseman juuri itsenäiseksi kanneoikeudeksi. Ks. Suomen vakuutus oikeus, s. 243.

Voiko kolmas vedota sopimukseen puolustautuakseen, jos sopimuksen osapuoli on esittänyt häntä kohtaan vaatimuksia? (kilpi 1 -kysymys)

Monivakuutus tarkoittaa asetelmaa, jossa sama etuus on tullut yhtä aikaa vakuutetuksi saman vaaran varalta usealla eri vakuutuksella. Useat eri vakuutukset koskevat siten saman henkilön etuutta.²⁹ Sillä seikalla, ketkä ovat monivakuutukseen johtaneen asetelman osallistuvia, ei ole merkitystä monivakuutuksen oikeusvaikutuksia täsmennettäessä. Monivakuutuksesta on kysymys, jos kaksi tai useampi vakuutus sopimus on samanaikaisesti voimassa saman vaaran varalle. Monivakuutusasetelman tunnusomaisiin piirteisiin kuuluu, että sekä vakuutuksen-antajia että vakuutus sopimuksia on saman vaaran varalle voimassa useita.

Keskeinen monivakuutusasetelman kysymys koskee vakuutuksenantajien välistä vastuunjakoa. Vakuutetun ja vakuutuksenantajien välisessä suhteessa monivakuutus tarkoittaa vakuutus sopimuslain 59 §:n mukaisesti sitä, että jokainen vakuutuksenantaja on vastuussa vahingon korvaamisesta ikään kuin muita vakuutus sopimuksia ei olisikaan. Vakuutetun oikeutta vakuutuskorvaukseen arvioidaan siten vain sen vakuutus sopimuksen perusteella, johon vedoten vakuutettu on vakuutuskorvausta vaatinut. Vakuutettu on kuitenkin oikeutettu saamaan korvauksen keneltä vakuutuksenantajalta tahansa.³⁰ Vakuutuksenantaja ei siten voi vedota siihen, että saman etuuden varalta oli voimassa toinenkin vakuutus sopimus.³¹

Tämä säännös tarkoittaa kielteistä vastausta kilpi 1-kysymykseen. Monivakuutusta koskevin osin vakuutus sopimuslain sääntelyn voidaan näin ollen katsoa kytkeytyvän sopimus ja kolmas – ajattelun sopimusoikeudelliseen perinteeseen. Vakuutus sopimuksen osapuolena oleva vakuutuksenantaja ei voi sopimusvastuusta välttyäkseen vedota toisen sopimuksen voimassaoloon.

Tämän periaatteen on katsottu edustavan vakuutetun etua. Jos vakuutuksenantaja voisi sopimusehdoin asettaa vakuutuskorvauksen suorittamisen edellytykseksi sen, ettei vakuutettu etuus ole samanaikaisesti vakuutettu toisella vakuutuksenantajalla, mahdollistuisi tilanne, jossa vakuutettu ei saisi lainkaan korvausta. Tällainen ehtohan saattaisi sisältyä myös mainittuun toiseen vakuutus sopimukseen. Näin arvioituna monivakuutusta koskeva vakuutus sopi-

²⁹ Monivakuutusasetelmassa on keskeistä nimenomaan se, että vakuutus tarkoittaa samaa etuutta. Monivakuutuksesta ei välttämättä ole kysymys, vaikka vakuutus koskisi samaa esinettä. Etuus on eri asia kuin vakuutuksen kohteena oleva esine. Ks. esim. Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 192.

³⁰ Toisaalta vakuutettu ei kuitenkaan voi saada vakuutuksenantajilta enempää kuin todella aiheutuneen vahingon määrän. Päinvastainen kanta olisi rikastumiskiellon vastainen. Summavakuutuksessa rikastumiskielltoa ei kuitenkaan sovelleta. Ks. esim. KKO 1981 II 153, jossa henkilö oli ottanut tapaturmavakuutuksen useasta eri vakuutusyhtiöstä ja nostanut vahingon tapahduttua jokaisesta yhtiöstä vakuutuskorvausta. Vakuutettu oli salannut yhtiöiltä muut samaa vaaraa koskevat vakuutuksensa. KKO:n mukaan vakuutusyhtiöille ei ollut aiheutunut menettelystä rahan tappiota, joten vakuutettu ei ollut velvollinen korvaamaan yhtiöille mitään.

³¹ Poikkeuksena tästä on vakuutetun omaisuuden vaihtumista koskeva vakuutus sopimuslain 63 §:n säännös. Sen mukaan 'vanha' vakuutus on tietyn määräajan voimassa uuden omistajankin hyväksi, jollei tämä ole itse ottanut omaisuudelle vakuutusta. Tässä tilanteessa on laissa tehty selkeä valinta sen suhteen, kumpi vakuutus sopimus kattaa vahingon. Vakuutuskorvaus on suoritettavissa vain 'uudesta' vakuutuksesta.

muslain 59 §:n säännös merkitsee vakuutuksenantajan sopimusvapauden rajoitusta; vakuutuksenantaja ei voi vakuutusehdoissa määrätä vastuutaan toissijaiseksi.³²

Voiko sopimuksen osapuoli vedota sopimukseen puolustautuakseen kolmatta kohtaan, joka esittää häntä kohtaan vaatimuksia? (kilpi 2 -kysymys)

Vakuutusta voidaan käyttää tuottamaan etuuksia kolmansille. Vakuutus sopimuksen osapuolet voivat sopia, että vakuutus on voimassa jonkun sopimussuhteen ulkopuolisen, kuten edunsaajan, kuolinpesän osakkaan tai panttioikeuden haltijan hyväksi. Vakuutus sopimuksia koskeva sääntely perustuu monin osin ajatukseen, jonka mukaan vakuutuksen voimassaolo ei saisi myötävaikuttaa vahinkojen tapahtumisen todennäköisyyteen. Miten ajatus vastavuoroisuudesta olisi mahdutettavissa vakuutusympäristöön, jos pyrkimyksenä on, etteivät sellaiset vakuutetut, jotka eivät ole vakuutus sopimuksen osapuolia, käyttäydy tämän vakuuttamisen perusajatuksen vastaisesti?

Vakuutus sopimuslain (543/94) 28 §:n mukaan vakuutuksenantaja on vastuusta vapaa, jos vakuutettu on tahallaan aiheuttanut vakuutustapahtuman. Säännös kattaa sekä vakuutus sopimuksen osapuolena olevat vakuutuksenottajat että muut henkilöt, joiden hyväksi vakuutus on voimassa.³³ Tässä yhteydessä käsiteltävän teeman kannalta arvioituna sääntelyn keskeinen merkitys on siinä, että vakuutuksenantajan vastuun toteutuminen asetetaan riippuvaiseksi sopimussuhteen ulkopuolisen, vakuutetun käyttäytymisestä. Vakuutuksenantaja tulee säännöksen nojalla oikeutetuksi tekemään suoritusvelvollisuudesta vapauttavan väitteen vakuutus sopimuksen ulkopuolista kohtaan. Säännös voidaan ymmärtää myönteiseksi vastaukseksi kilpi 2 -kysymykseen.³⁴

Myös vakuutusriskin ennakoitavuutta turvaavia tiedonantovelvoitteita, suojeluohjeita ja pelastamisvelvollisuutta koskevat vakuutus sopimuslain säännökset (22, 23, 24, 31 ja 32 §:t) on kirjoitettu siten, että niissä tarkoitettu sivuvelvoite koskee vakuutettua.³⁵ Kun vakuutettu ei välttämättä ole vakuutuksenantajan sopimuskumppani, edustavat nämäkin säännökset myönteistä vastausta kilpi 2 -kysymykseen. Vakuutuksenantaja voi edukseen vedota sopimussuhteen ulkopuolisen henkilön käyttäytymiseen. Mainittujen velvoitteiden laiminlyönti oikeuttaa vakuutuksenantajan alentamaan vakuutuskorvausta tai epäämään sen kokonaan.

Vakuutuksenantajan suoritusvelvollisuutta arvioidaan joissakin tilanteissa sellaistenkin henkilöiden käyttäytymisen perusteella, jotka eivät ole vakuutus sopimuksen osapuolia eivätkä

³² Ks. HE 114/93, s. 62.

³³ Ks. vakuutetun määritelmää vakuutus sopimuslain 2 §:ssä.

³⁴ Sama johtopäätös voidaan tehdä vakuutus sopimuslain 29 ja 30 §:ien perusteella.

³⁵ Vaaran lisääntymistä koskevat säännökset (26 ja 27 §:t) asettavat toimintavelvollisuuden kuitenkin vain vakuutuksenottajalle.

edes vakuutus sopimuksessa mainittuja vakuutettuja. Vakuutus sopimuslain *samastusta* koskevaa säännöstä (33 §) sovelletaan silloin, kun asia koskee vakuutustapahtuman aiheuttamista, suoje luohjeiden noudattamista ja pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiä³⁶. Samastamista koskeva vakuutus sopimuslain 33 § oikeuttaa vakuutuksen antajan tekemään mainittuihin tilanteisiin liittyvän velvoitteen noudattamista koskevan väitteen vakuutettuakin laajemmin määritellyn, sopimussuhteen ulkopuolisen henkilöjoukon käyttäytymisen perusteella.

Johtopäätöksiä

Vakuutus oikeudessa on useita poikkeuksia sopimus oikeuden periaatteesta 'sopimus on kahden kauppa'. Sekä kilpi että miekka -kysymysten avulla on mahdollista ryhmitellä tätä vakuutus oikeudellista normiaineistoa ja saada aineisto jäsen tyneempään vuoropuheluun sopimus oikeuden perinteen kanssa. Vakuutustoiminnan erityispiirteet näyttäisivät tekevän nämä poikkeamat ymmärrettäviksi.

Vakuutus sopimuksen asetelma poikkeaa monin tavoin sopimus opin kaksiosais suhdetta edellyttävästä ideaalista. Vakuuttaminen ei liiketoimintana ole edes mahdollista, ellei yksittäisen sopimussuhteen rinnalle oleteta muita samaa riskiä tarkoittavia vakuutus sopimuksia. Vakuutus sopimuksen sisältö on olennaisella tavalla määräytynyt sen mukaan, mitä tällaisen riskiyhteisön sisällä ennakoidaan tapahtuvan. Yksittäisen vakuutus sopimuksen kannalta kolmas on tämän vuoksi aina vakuutus sopimuksessa ikään kuin edellytettynä.

Vakuutus matemaattisten laskelmien pitävyys on keskeinen vakaan vakuutustoiminnan harjoittamisen edellytys. Vakuutustoiminnassa on olennaista täsmentää vakuutuksen kohteena oleva riski ja korvaukseen oikeutetut henkilöt. Vahinko vakuutuksessa riski koskee tavanomaisesti jonkun omistuksessa olevaa omaisuutta, henkilö vakuutuksessa on kysymys yleensä vakuutuksen ottajan tai vakuutetun terveydentilasta. Useiden vakuutus oikeudellisten säännösten ja periaatteiden voidaan nähdä tukevan pyrkimystä säilyttää tämä vakuutustoiminnan tilastollinen ennakoitiperusta mahdollisimman luotettavana.³⁷

Vakuutus matemaattisesti yhtä keskeistä ei ole se, kenelle vakuutustapahtuman johdosta on suoritettava vakuutuskorvausta. Sikäli kuin vakuutus riski on vakuutuksen antajalle tilastollisesti ennakoitavissa, ei tämän suoritusvelvollisuuden kannalta ole merkitystä sillä, kenelle vakuutuskorvaus lopulta suoritetaan. Vakuuttaminen on joukkomittaista sopimustoimintaa eikä tähän sopimussuhteeseen voida liittää samanlaisia persoonallisia piirteitä kuin esimerkiksi avioliittoon, työsopimukseen tai asuinhuoneiston vuokraa koskevaan sopimukseen.

³⁶ Ks. samastuksesta Hoppu, Suomen vakuutus oikeus, s. 168–171.

³⁷ On kuitenkin huomautettava siitä, ettei vakuutus oikeudellisia normeja voida suoraan johtaa vakuutus matematiikan tarpeista. Yksittäisessä vakuutus sopimuksessa on tyypillisesti vain kaksi osapuolta. Vakuutuksen ottajapuolelta ei voida yleisesti edellyttää vakuutus matemaattista ymmärrystä. Vakuutuksen ottajapuolen näkökulmasta vakuutus sopimus rinnastuu pikemmin muihin sopimuksiin, joita hän tekee. Rooli kuluttajana on tärkeällä tavalla vaikuttanut niihin odotuksiin, joita yksityisillä henkilöillä myös vakuutusturvan suhteen on.

Vakuutuskorvauksen saajan henkilöllä ei näistä syistä vakuutuksenantajan kannalta ole samanlaista merkitystä kuin velallisen tai velkojan henkilöllä mahdollisesti muissa sopimustyypeissä on.

Esitellyistä poikkeustilanteista huolimatta on lopuksi kuitenkin vielä muistettava, että vakuutusosoikeus poikkeuksineen on sopimusoikeuden perustalta kasvanut. Siksi sopimusoikeuden perinteellä on edelleen merkitystä. Myös vakuutusosoikeudessa pääsääntö noudattaa sopimusoikeuden pääperiaatteita. Vakuutussopimuksen tuottamat oikeudet kuuluvat näin ollen ensisijaisesti sille, joka on vakuutussopimuksen osapuoli. Siltä osin kuin on kysymys oikeudesta vakuutuskorvaukseen vakuutustapahtuman sattuessa, on tällaisen korvauksen oikeutettu vakuutuksenottaja.